բէյի հետ շատ նման է Անգլիայի դաշնագրին բօերների հետ։ Ցունիսի գործին անչափ մեծ նշակութիւն է տուած. նրա ներկայացրած փաստերը չափազանցացրած են։ Մենք այդ արշաւանքի ժամանակ ընդամենը 1,100 մարդ կորցրինք, մինչդեռ ասում են, թէ անապատները մեր զինուորների մարմիններով են ծածկված։ Այսպէս թէ այնպէս Ցունիսի դաշնագիրը պարտաւորեցուցիչ է մեզ համար և մենք պէտք է կատարենք նրան մինչև այն ժամանակ, մինչև մեր յարաբերութիւնները բէյի հետ օրէնքով որոշված չեն լինի։ Դուքս դը-Բրոլիին հանգստացնելու համար կրկնում եմ, որ վիճաբանութիւնների ազատութիւնը անձեռնամուխ կը մնայ։" Բրոլիի պատասխաններից յետոյ Գամբետտա նորից բարձրացաւ ամբիոն մի քանի բացատրութիւններ աւելացնելու համար։" Ես չառաջարկեցի, ասեց նա, որ Ֆրանսիան Ցունիսի մէջ հետևի Եգիպտոսի ֆինանսական կազմակերպութեանը, ես այդ օրինակով կամենում էի միայն ցոյց տալ, որ ֆինանսական հսկողութիւնը առանց միացման էլ կարելի է։ Դուքս դը-Բրոլի յիշեցրեց ինձ իմ խօսքերը, որոնց ես արտասանեցի անցեալ ծանր ժամանակներում (Բրոլիի փինիսարութեան ժամանակ)։ Ես այն ժամանակ կարծիք յայտնեցի, որ չափազանցեցրած քաղաքականութիւնը նոր քին պատերազմ է յարուցանում, որի հետևանքը շատ անգամ օտարի յարձակումն է լինում։ Երկիրը հաւանութիւն տուեց ինձ այն պատճառով, որ ես ահաճութիւն յայտնեցի այդպիսի քաղաքականութեանը։"

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՑԻՑ

—

Կ. Պոլիս, 28 Նոյեմ. 81

Նոյեմ. 26-ին առաւօտուն Ղալաթիոյ Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ շուրջը արտաքոյ կարգի շարժում մը կը տեսնուէր. պանդուխտ թէ պօլսեցի, վաճառական թէ արուեստաւոր, ուսեալ և անուս կը դիմէին ի Լուսաւորիչ. մենք ալ ունենք մեր խորհրդարանական մեծ օրերը, grande journée parlementaire։ Երեսփոխանք հեռագիրներ կուգան, ամենք արտաքոյ կարգի լուրջ դէմքով, ծաղրելի ըլլալու չափ։ Սպառնական լուրեր կը պտտին. երեսփոխան մը արդէն հայրենեաց նախասպարապետ նահատակի մը կերպարանքը կը շրջի։—Ժողովուրդը տխուր է. օդը՝ առանց արեւի, առանց անձրեւի, սրտերու թախիծը կաւելցնէ։ Եւ ինչպէս հնար է ուրախ ըլլալ. թիւրքերի խարազանին ներքև միայն հայը մնաց բազմաթիւ քրիստոնեայ ստրուկ ժողովուրդներէ, այն հայը որ այդքան մեծամեծ յատկութիւններ ունի և արևելքի մէջ քրիստոնեայ քաղաքակրթութեան տարածելու ամենայարմար ժողովուրդն է։ Ժամը 10 է, երեսփոխանաց ամենատուար մեծամասնութիւնը իրենց սենեակները նստած են։ Դասին մէջ գեղեցիկ սեռի ներկայացուցիչներն կը սեմնուին, Ազգանուէր հայ սիկնանց ընկերութեան ներկայացուցիչք։—Պ. Փափազեան բացակայ է։—Պ. Յ. Մերիէմ-գուլի կը բաղմի նախագահական թիկնաթոռը. ատենական զանդակը կը հնչեցնէ, «էֆէնդիներ, ատենը բացուած է,»։

Պ. Ատենապետը կը յայտարարէ թէ այն առաջ նիստը միայն պատրիարքի հրաժարականի խնդրոյն պիտի նուիրուի, և կը սկսի ներկայացնել ս. պատրիարքի հրաժարականները։ Կը կարդայ հետևեալ հրաժարագիրը, զոր ս. պատրիարքը խրկած է առ ազգ. ժողովոյ ատենապետն պ. Յ. Մերիէմ-գուլի։

«Վեհապատիւ ատենապետ էֆէնդի ազգային ընդհանուր ժողովոյ։—

«Յայտնի է ամենեցուն իմ անձնական տկարութիւնս. մինչև յարդ բազմաթիւ հրաժարականներ անընդունելի եղան ժողովին կողմանէ, այլ չը կրնալով տակալ այլ ևս այս պաշտօնին՝ որ հիւանդ մարդու մը համար խիստ ծանր է, և հաւատալով որ ալ ներողամիտ կը գտնուիք նուաստս, այսօր Բ. Դուռն ուղղեցի իմ հրաժարականս, յանձնելով իմ սիրելի ազգս օգոստափառ սուլթանին գթութեան։

«Ձեր և պատկառելի ժողովոյդ յայտնի է որ ես բազմաթիւ թերութիւններ ունեցայ իմ տկարութեանս, և դրեթէ անփորձութեանս պատճառաւ. այլ ես ակամայ ընդունած էի զայս պաշտօն՝ ստիպեալ ի բուռն թախանձանաց ազգայնոց և ժողովրդ. այն ժամանակները տագնապալից էին. օրհնեալ է Աստուած, այժմ խաղաղութիւն է. հիմա աւելի փորձառու, աւելի կորովամիտ մէկը ընտրել պէտք է այս պաշտօնին, զի իմ մնալս ալ այսուհետև յոյժ վնասակար է ազգին՝ ամեն տեսակէտով։

«Ձեր ներողամտութեամբն ութ տարի չափ ակամայ վարելով զայս պաշտօն՝ ներումն կը խնդրեմ իմ պակասութեանց, ազգայ և ազգաց յափտեռական Հօրմէն իմ սիրելի ազգիս անսպառ օրհնութիւն և երկար երջանկութիւն մաղթելով, կը խնդրեմ ժողովէդ որ իբր անկշիռ բարերարութիւն և վարձատրութիւն նուաստիս, այլ ևս իմ խօսքս չընէք։ Ազօթարար (ստորագրեալ) Ներսէս Եպ. Վարժապետեան։

Ա. Գ.—Թէ պատկառելի ժողովէդ և թէ վարչական խորհրդոյ անդամակից պատուական ընկերակիցներէս, եկեղեցական և աշխարհական ամեն վաստակակից եղբայրներէս յանհուն գոհութիւն կը յայտնեմ և վասն ամենեցուն ազօթող եմ։ (ստոր.) Ն. Ե. Վ.

Ինչպէս գիտէք պատրիարք սրբազանը երկու հրաժարական խրկած է Բ. Դուռը, մին ծանր լեզուով և պատճառաբանեալ, միւսը պարզ։ Պ. Մերիէմ-գուլի ներկայացուց ժողովին պարզ հրաժարագրին հետևեալ թարգմանութիւնը։

«Վեհափայլ տէր. Ինչպէս գիտէ ձեր վսեմութիւնը, զրաւոր և բերանացի կերպով խնդրած էի քանիցս ընդունել իմ հրաժարականս պատրիարքական պաշտօնէն, որ յանձնուած էր ինձ և զոր կը վարեի անարժանապէս։

Սակայն անձիս տկարութիւնը օր քան զօր կը սաստկանայ, և ես անձամբ անկարող եղած եմ ըստ արժանւոյն վարել նոյն պաշտօնը, ուստի կաղաչեմ որ չնորհ ընէ օգոստ. սուլթանն ընդունել իմ հրաժեշտս և արձակել զիս պատրիարքական պաշտօնէն, չը զրկելով իմ ազգս իւր գորովալիր ակնարկէն, որուն կը կարօտինք յարաժամ։ 14 Նոյեմ. 1881. (ստոր.) Ներսէս.

Պ. Ատենապետը կը յայտարարէ թէ այս հրաժարականը ինչ չափ վիշտ կը պատճառէ հայ ազգին. և կը ներկայացնէ այն հանրագիրը զոր Կ. Պոլսոյ թաղերը ժողոված են Ներսէս սրբազանի հրաժարականի դէմ։ Տասը հազարէն աւելի ստորագրութիւններ կան։ Որչափ սրտաշարժ բացատրութիւններ, ինչ պարզ և անկեղծ խօսքեր ժողովուրդի կողմէ։ Կարծես թէ Ներսէսի հրաժարելովը ժողովուրդը կը զրկուի թէ որդ և անուէր պիտի մնայ։—

Այս հանրագիրները կարդալով պ. Ատենապետը կը յայտարարէ թէ ասանկ ո և է ազդեցութիւն մը չեն կրնար ունենալ ժողովոյ որոշմանց վրայ, այլ կը նկատուին ժողովուրդի փափագանաց արտայայտութիւնը, զոր ժողովը ի նկատի կառնու։—Պ. ատենապետը այս յայտարարութիւնը ազատօրէն կրնար ընել, վասն զի գիտեր թէ ժողովէն ալ ժողովուրդէն տարբեր բան մը չը խորհեր։

Նոյեմ. 23 թուական նամակով հաղորդած էի թէ երեսփոխանք նախ մէջերնին համաձայնութիւն մը գոյացնելու հարկը կը տեսնեն և ապա ժողովի դալ, և թէ չարաթ օր, Նոյեմ. 21, գիւանները այս համաձայնութիւնը գոյացուցին։—Հրաժարականի խնդիրը դրեթէ այս եղանակաւ վերջանալը յայտնի եղաւ, երբ պ. Ատենապետը յայտարարեց թէ. «գիւանները նախապէս բանաձևի մը վրայ համաձայնութիւն գոյացուցած են և թէ ժողովը ուզէ զայդ լսել ու առոր վրայ քուէարկել, խնդիրը պարզ կերպով կը վերջանայ։— Բանաձևի իմաստ էր թէ ժողովը Ազգ. Վարչութեանն և ատենապետաց գիւանին կը յանձնարարէ պատրիարքի հրաժարականին պատճառները բառնալու միջոցներն ի գործ դնել և պատրիարքը կարենայ Ամենակալին վրայ անխախտ մնալ։— Անհասկնալի այդ բանաձևի օրինակը։

«Ազգ ժողովս խորին յուսով կը լսէ թէ Ս. Պատրիարք հայրն հրաժարական մատուցած է Բ. Դրան, և նորին սրբազնութեան վրայ՝ որ ազգին ու երկրին շահերուն միանգամայն անձնուէր է, իւր համակրանաց ու վստահութեան արտայայտութիւնն անգամ մի ևս կրկնելով, կը յանձնարարէ իւր ատենապետաց գիւանին և վարչական խորհրդոյն՝ տեղեկանալ այն պատճառներուն, որք ըսել կուտան ս. պատրիարք հօր թէ՝ իւր պաշտաման շարունակութիւնը վնասակար է ազգին, և ի գործ դնել յանուն ազգին ինչ ձեռնարկ որ հարկ և պատշաճ է նորին սրբազնութեան արդիւնաւէտ պաշտօնավարութիւնն արգելող պարագայները բառնալու և հետևապէս ժողովրդեան սիրելի պատրիարքին յիր աթոռ դարձնելու համար»։—

Երբ այն բանաձևը կարդացուեցաւ, ամեն կողմէ երեսփոխանք քուէ, քուէ կը պոռան. բանաձևը քուէի կը տրուի և կընդունուի միաձայնութեամբ։

Առանը կը փակուի։—Երբ ժողովը ցրուեցաւ, ժողովուրդի մէջէն շատերը կարծիք կը յայտնէին թէ Ազգ. ժողովը լաւ կընէր եթէ պարզապէս մերժէր պատրիարքի հրաժարականը, որով Բ. Դրան ազդարարութիւն մը ըրած կըլլար։— Սակայն այս կարելի էր ընել երբ պատրիարքը միայն ժողովին տուած ըլլար հրաժարականը։ Եթէ Բ. Դուռը Ազգ. ժողովոյ սպառնական քուէին կարևորութիւն չը տար և Սուլթանը ընդունէր հրաժարականը, Կ. Պոլսոյ ժողովուրդը պատրաստ էր ազգու միջոցներու դիմել. ոչ,—ուրեմն Ազգ. ժողովը պարտաւոր էր շատ խոհեմ և իմաստուն կերպով շարժիլ, քանի որ բացարձակ զօրութիւն մը չունի։ Եւ արդէն այս կէտերը նախապէս լիովին բացատրուած է «Մշակի» ընթերցողաց։ Այս խնդրոյն մէջ Ազգ. վարչութեան ատենապետ պ. Եուսուֆեան և Ազգ. ժողովոյ ատենապետ պ. Ա. Մերիէմ-գուլի ամեն ջանք ըրին որ խոհական կերպով գործեն և առաջնորդեցին գիւանները ու ժողովին ճարտար կերպով։—

Ժողովոյ փակումէն վերջ խորէն սրբազան և պատրիարքական նախկին փոխանորդ Տէր Մկրտեան հայրը այցելութեան կերթան ս. պատրիարքին։ Ս. պատրիարքը չնորհակալութիւն կը յայտնէ որ Ազգ. ժողովը միշտ նեցուկ եղած է և մերժած է իր հրաժարականները, բայց այս անգամ ինքն առջի անգամներուն նման կարող չը պիտի ըլլայ հրաժարականը ետ առնուլ։ Երկու եկեղեցականաց բարեկամական թախանձանքները արդիւնք մը չեն ունենար։ Երեկոյին խորէն սրբազանի հետ տեսակցութիւնս տիտիում մը տուաւ ինձ ամենուրեան ստիպում մը ունենալ «Մշակի» ընթերցողաց, երբ Բարդուղիմէոսներու նենգութիւնները այնքան զայրոյթ ու վիշտ կը պատճառէ։—

Ազգ. ժողովոյ յանձնարարութեան համեմատ ատենապետաց գիւանը և վարչութիւնը ներկայացան երէկ սրբազան պատրիարքի։ Երկար բանակցութիւնք տեղի կունենան. սրբազան պատրիարքը կը յայտարարէ թէ ինքն միշտ այն համոզման մէջ է որ իր պատճառովն է, որ Բ. Դուռը անվստահ աչք կը նայի ազգին վրայ։—Ազգին ներկայացուցիչք կը ջանան զինքն այդ համոզում, եռ կեցնել, բայց անհնար կըլլայ. ամենը տարաժամած ըլլալուն, կը վերադառնան։ Պատրիարքի տուած պատճառներուն մէջ այնպիսի կէտեր կան, որ ծանր խորհրդածութեանց նիւթ կը մատակարարեն, կան կէտեր ալ որ կըլլան երկրորդական նկատմամբ։ Ազգին ներկայացուցիչք այս շաբթու պէտք եղած աշխատութիւնները պիտի ընեն։—Բայց բան մը ամենէն աւելի անոնց աչքին կը զարնէ. Բ. Դուռը պիտի ըսէ երբէք թէ պատրիարքի պատճառովն է որ այսքան թշնամական կերպով կը վարուի հայոց հետ. այս բանս մտքէ անցնիլն իսկ տգայութիւն է։—Բ. Դուռը պիտի ըսէ թէ ինքն միշտ ազնիւ վարված է, թէ ինչ որ օգտակար գտած է՝ ըրած է և նոյնը պիտի ընէ. այսուհետև ալ։—Պատրիարքն ալ հակառակը պիտի պնդէ, այսպէսով անելանելի ճամբու մը մէջ պիտի մնանք։—Զեռքերդ չիմ Մանկունի սրբազան։

Սակայն այս երեկոյ «Մասիս» կը հաղորդէ թէ Սաիդ բաշա հրաւիրեր է պատրիարքը տեսակցութեան։—Ինչպէս հաղճելով կրցանք իմանալ սա է թէ Սաիդ բաշա չը պիտի ուզէ այս խնդրին շատ ծանրացնել, պատրիարքին հետ անուշ տեղը կապել պիտ ուզէ, թերևս այսպիսով հայոց սիրտն ալ յուսայ շահել։ Այս վերջին տեսակցութեան և անոր վերաբերեալ կտորն դեռ ստուգութեան կարօտ են, թէպէտ և շատ հաւանականութիւն կայ ճիշդ ըլլալուն։

Երկրորդական խօսք մ'ալ։—Երէկուան «Մասիս» մէջ յօդուած մը կար ինձ անհաճոյաստ։ Այդ յօդուածը կարելի է «Մշակի» ընթերցողաց ամենքն ալ «Մասիս» չը կարդան, ներփակեալ կը խրկեմ «Մշակի»։

Հայկակ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Լէյտերի ընկերութեանը» Կ. Պոլսոյ հեռագրում են, դեկտեմբերի 9-ից հետևեալը։ «Յարգելով այն բազմաթիւ պէտիցիաները, որոնք ստացուեցան հայոց ազգային ժողովի մէջ, նա այսօր մէկ պատգամաւորութիւն ուղարկեց Ներսէս պատրիարքին խնդրելով, որ նա բացատրէ իր գործերից հեռանալու պատճառը. մի և նոյն ժամանակ պատգամաւորութեանը յանձնված է, եթէ կարելի է, համոզել նրան չը թողնել իր աթոռը։ Եթէ Ներսէս պատրիարքը կը պնդի իր հրաժարականի վրա, այն ժամանակ, ասում են, որ հայերը նրան կրկին կընտրեն իրանց պատրիարք։»

—Լրագիրները հաղորդում են, որ Իրլանդիայում առաջման պէս շարունակվում են սպանութիւններ և հրդեհներ։ Յայտնված է նոյնպէս որսորդութեան արգելումը, բայց իրանք ֆէրմերները և երկրագործները սկսում են մեծ որսորդութիւններ կազմակերպել, ինչպէս որ դեկտեմբերի 9-ին Դէրբիսիրում եղաւ։

—«Новое Время» լրագրին Վիէննայից հեռագրում են դեկտեմբերի 1-ին։ Բինդի վրա թատրոնի մէջ պատահած հրդեհի առիթով քրէական հալածանք կը սկսվի այն բոլոր անձանց դէմ, որոնց անփոյթութիւնը և պարտաւանցութիւնը կը յայտնվի քննութեամբ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 դեկտեմբերի։ Որովհետև Տաշկենտը շատ հեռու է չինական սահմանից, հիմնվում է մի նոր զլխաւոր-հանգապետութիւն, որ կը կազմեն արևմտեան Սիբիրի մի մասը, Սեմիրեչիէ, և Կուլջայի ռուսաց մասը։ Գլխաւոր-հանգապետ կը նշանակվի գեներալ Զերնիաևը։ Զինուորական վերանորոգութիւնների նախագիծը հետևեալն է. Լինելու են զինուորական չորս շրջաններ կամ բանակները՝ Հիւսիսային, Արևելեան, Արևմտեան և Հարաւային, բացի Սիբիրի զօրքերից։ Անուհետև եւրոպական Ռուսաստանի զօրքերի համար կազմվում են տեղական զօրաբաժիններ, որոնցից իւրաքանչիւրը կունենայ իր ինտենդանտութիւն, արտիլերիա և ինժեներների վարչութիւն. վերջապէս կատարվելու է նշանաւոր հակակենտրոնացութիւն։ Ասասում են, որ յունվարին երկու մասնաժողովներ կը կազմվին. մէկը այդ վերանորոգութիւնների հիմունքները մշակելու համար, երկրորդը կը կազմէ զօրքերի ապագայ վարչութեան կանոնագրութիւնը։ Զօրքերի առողջապահական մասերը վերանորոգութեանը կենթարկվին։ Առողջապահական ամբողջ բաժինը կենտրոնացած կը լինի մի կառավարչի ձեռքին, որ շաբաթի հրամանատարին հաւասար իրաւունքներ կունենայ։ Նրան կը հպատակվին հիւանդանոցների տեսուչները, զինուորական բժշկական տեսուչը և կարմիր խաչը։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 դեկտեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 93 ր. 75 կ., երկրորդ 90 ր. 75 կ., երրորդ 91 ր. 25 կ., չորրորդ 90 ր. 62 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 224 ր. 25 կ., երկրորդ 216 ր. 25 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 25 կ., երկրորդ 90 ր. 25 կ., երրորդ 90 ր. 25 կ., ոսկի 7 ր. 81 կ։ Ռուսաց 1 բուրլ Լոնդոնի վրա արժէ 25,35 պէնս։ Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ